

ІВАН ІВАНОВИЧ ЧЕРКАШИН,

Адвокатське об'єднання «Юридична компанія Черкашина» (м. Запоріжжя);

 <https://orcid.org/0000-0001-8995-051X>;

ЮРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ ФІЛЕЙ,

кандидат юридичних наук, професор,

Національний університет «Запорізька політехніка»,

юридичний факультет;

 <https://orcid.org/0000-0001-5919-1129>,

e-mail: fileyyuriy@gmail.com

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ ЗА ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТУ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Проаналізовано поняття кримінально-правових санкцій, досліджено класифікацію кримінально-правових санкцій за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, розкрито особливості побудови кримінально-правових санкцій за злочини, передбачені ст. 191 КК України. Зроблено висновок, що санкція – це обов'язкова складова статті (або частини статті) Особливої частини КК України, яка містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння. Санкція розкриває правовий аспект кримінального покарання, вказуючи на його вид та обсяг, виконуючи при цьому роль моделі кримінального покарання, передбаченого за вчинений злочин.

Однією з найбільш важливих і необхідних передумов визначення судом законних, а отже, доцільних мір покарання є суворе дотримання вимог ст. 65 КК України про призначення покарання в межах, встановлених у санкції статті Особливої частини, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин. Врахування цієї вимоги припускає, що в кожному конкретному випадку суд повинен орієнтуватися на ті види та розміри покарання, які передбачені відповідною санкцією кримінального закону, а також враховуючи положення Загальної частини. Тобто санкція повинна бути загальнообов'язковою.

Звичайно, закон повинен надавати суддям можливість вибору для того, щоб обвинувальний вирок міг відповідати ступеню тяжкості злочину та особі винного. Однак подібне не повинно виходити за межі соціальної обґрунтованості і підривати загальнозапобіжну функцію кримінально-правових санкцій. Отже, суддя повинен чітко знати правила, за допомогою яких він міг би правильно оцінювати значення тієї чи іншої обставини справи для визначення обсягу покарання. Саме такий підхід використовується у проєкті КК України.

Ключові слова: кримінально-правові санкції, покарання, кримінальні правопорушення, позбавлення волі, звільнення з випробуванням.

Оригінальна стаття

ВСТУП. У науці кримінального права приділяється чимало уваги протидії кримінальним правопорушенням, зокрема тим, що спрямовані проти права власності. Проте поза увагою дослідників часто залишаються заходи кримінально-правового реагування на те чи інше кримінальне правопорушення. Зокрема, на наш погляд, недостатньо вивченою є судова практика застосування кримінально-правових санкцій за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Кримінально-правові санкції за це та інші кримінальні правопорушення мають бути справедливими,

тобто їх величина повинна залежати від соціальної цінності об'єкта, а також узгоджуватися з іншими санкціями, бути співрозмірною рівню соціальної значущості тих чи інших благ і свобод, які втрачає або в яких обмежується засуджений. При побудові та застосуванні кримінально-правових санкцій за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем необхідно враховувати не лише діяння, а й особу винного. Так, у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) відносно визначені й альтернативні санкції використовуються для індивідуалізації застосування

заходів кримінально-правового характеру, враховуючи, зокрема, й особу винного, в іншому разі могли бути й абсолютно визначені санкції.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є дослідження судової практики щодо застосування кримінально-правових засобів за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України. Для досягнення поставленої мети сформульовано такі завдання: проаналізувати поняття кримінально-правових санкцій, класифікувати кримінально-правові санкції за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, дослідити особливості побудови кримінально-правових санкцій за злочини, передбачені ст. 191 КК України, а також сформулювати пропозиції з удосконалення практики застосування кримінально-правових санкцій за ці кримінальні правопорушення.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Особливості застосування кримінально-правових засобів до осіб, які вчинили різні кримінальні правопорушення, досліджувались у багатьох наукових працях, зокрема В. В. Антипова, Л. В. Багрій-Шахматова, М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, І. Г. Богатирьова, В. В. Голіни, В. К. Грищука, Т. А. Денисової, О. О. удорова, О. М. Костенка, В. А. Ломаки, М. І. Мельника, А. А. Музики, В. В. Скибицького, В. В. Сташиса, Є. Л. Стрельцова, В. П. Тихого, В. М. Трубникова, В. О. Тулякова, В. І. Тютюгіна, Є. В. Фесенка, П. Л. Фріса, С. С. Яценка та ін.

Дослідженню питань застосування кримінально-правових засобів за кримінальні правопорушення проти власності присвячені роботи П. П. Андрушка, П. А. Воробєя, В. Г. Гончаренка, В. П. Ємельянова, А. А. Жижилєнка, М. Й. Коржанського, П. С. Матишевського, П. П. Михайленка, В. О. Навроцького, А. О. Пінаєва, М. С. Таганцева, В. Я. Тація та ін. У працях науковці, як правило, розглядали питання кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності.

На жаль, досліджень, присвячених безпосередньо проблемам застосування кримінально-правових засобів за вчинення тих чи інших кримінальних правопорушень, недостатньо. На наш погляд, серед інших можна виокремити роботи О. П. Гороха (2009), Н. О. Гуторової (2002), О. О. Книженко (2010), Н. А. Орловської (2012), Ю. А. Пономарєнка (2020), О. Г. Фролової (1997), М. І. Хавронюка (2014) та ін.

Отже, для того щоб дати рекомендації законодавцеві з удосконалення регламентації в законі кримінально-правових санкцій за привласнення, розтрату майна або заволодіння

ним шляхом зловживання службовим становищем, необхідно мати чітку уяву про правову природу, сутність цього феномена.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. При проведенні дослідження використовувався комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Так, філософський метод використовувався при вивченні правової природи кримінально-правових заходів за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України; застосування системно-структурного методу дозволило розкрити шляхи оптимізації кримінально-правових санкцій за ці кримінальні правопорушення; формально-логічний метод використовувався при формулюванні поняття кримінально-правових санкцій. Метод порівняння було застосовано в процесі дослідження практики застосування кримінально-правових санкцій за кримінальні правопорушення, що досліджуються.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Санкція (лат. *sanctio* – найсуворіша постанова) – складова частина норми права, яка в разі невиконання норми визначає заходи державного впливу переважно у формі примусу; умова, яка забезпечує виконання закону; державний запобіжний захід, який застосовується до правопорушника; міра відповідальності за порушення диспозиції; заходи впливу, покарання за порушення закону; найважливіший засіб соціального контролю. Існують й інші визначення поняття «санкція», наприклад, затвердження чого-небудь вищою інстанцією, дозвіл. Окреслені визначення допомогли скласти загальну уяву про висвітлення цього питання в енциклопедичній літературі. Отже, санкція – це багатозначне поняття, яке має безліч варіацій і значенневих відтінків.

Як ми вже зазначали, «санкція – це обов'язкова складова статті (або частини статті) Особливої частини КК України, яка містить модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння. Санкція розкриває правовий аспект кримінального покарання, вказуючи на його вид та обсяг, виконуючи при цьому роль моделі кримінального покарання, передбаченого за вчинений злочин» (Філей, 2003).

М. Корабель (2020, с. 288) слушно наголошує, що для «удосконалення нормативної регламентації кримінально-правових санкцій необхідно дослідити побудову кримінальних санкцій загалом».

У теорії кримінального права відсутня єдина класифікація кримінально-правових

санкцій, хоча питання це активно дискутується й широко висвітлюється в монографічній і навчальній юридичній літературі (Денисова, 2004; Книженко, 2005; Горох, 2009; Орловська, 2012).

У кримінально-правовій літературі, залежно від конструкції кримінально-правової санкції, більшість учених вирізняє абсолютно визначені, відносно визначені та альтернативні санкції. Так, залежно від ступеня визначеності вираження виду й розміру покарання, санкції поділяються на абсолютно визначені, невизначені та відносно визначені (Бурдін, 2004; Гуторова, 2003; Дудоров, Хавронюк, 2014; Фролова, 1997).

Абсолютно визначені санкції точно вказують на вид і обсяг покарання. Такі санкції були поширені ще за часів Київської Русі й мали чітко визначений характер у конкретно встановлених сумах штрафу. Наприклад, за кримінальні правопорушення проти власності, згідно з Руською Правдою, санкції становили 12, 3 чи 1 гривню. Більшість науковців дійшли висновку, що цей вид санкції не дозволяє суддям враховувати обставини кримінального правопорушення, особу, яка його вчинила, та індивідуалізувати покарання. Отже, неприпустимо використовувати її в сучасних умовах, оскільки значно знижується ефективність кримінально-правових засобів протидії злочинності (Бабанли, 2019; Книженко, 2010; Назимко, 2013).

У теорії кримінального права розрізняють й абсолютно невизначені санкції, у яких не вказується ані виду, ані розміру покарання (наприклад, «покарати за всією суворістю закону»). На думку О. Ф. Кістяківського (1891, с. 176), ця форма, як така, що узаконює сваволі судді, є однією з найнедосконаліших, завдяки їй могла існувати середньовічна система кримінального права, сповнена жорстокості й сваволі. Більшість сучасних кримінально-правових систем уже відмовилася від використання абсолютно визначених та абсолютно невизначених санкцій як таких, що не мають права на існування.

Відносно визначені санкції широко поширені не лише у кримінальному праві сучасної України, а й у законодавстві інших країн.

Зазначений вид кримінальних санкцій має значну кількість підвидових поєднань. У відносно визначених санкціях зазначені мінімум і максимум розміру покарання (наприклад, у ч. 5 ст. 191 КК України¹: «...караються

позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років») чи зазначений тільки максимум (наприклад, у ч. 1 ст. 191 КК України: «...карається позбавленням волі на строк до чотирьох років»). Якщо санкції статей Особливої частини КК України не визначають мінімального розміру покарання, необхідно застосувати відповідні статті Загальної частини Кодексу. Наприклад, згідно з ч. 2 ст. 63 КК України позбавлення волі встановлюється на строк від одного року, тобто яким би чином санкції не оформлювалися, у будь-якому разі існує інтервал між мінімумом і максимумом санкції.

Серед відносно визначених санкцій вирізняють ще два підвиди з вузькими і широкими межами покарання. Загальновизнано, що загальніший характер має законодавчий опис злочинного діяння в диспозиції, то ширшими повинні бути межі санкції. Однак необґрунтоване розширення меж розміру покарання перетворює відносно визначені санкції на абсолютно невизначені (Музика, Горох, 2012).

Вважаємо, що в теорії кримінального права недостатньо уваги приділяється вивченню оптимальних меж між мінімумом і максимумом санкції. Розумна диференціація складів злочину і звуження меж санкцій призведуть до обмеження суддівського розсуду при визначенні конкретного виду й обсягу покарання, що, безперечно, підвищить авторитет закону і правосуддя (Bakurova et al., 2019).

У теорії кримінального права також вирізняють альтернативні санкції, коли судові надається на вибір кілька покарань, як, наприклад, у ч. 1 ст. 191 КК України: «...карається штрафом від двох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на строк до чотирьох років». Кількість видів покарання в зазначених санкціях може бути різною, але в чинному законодавстві переважають санкції з двома чи трьома видами покарання. Наприклад, чотири альтернативні основні види покарання (це більшість з переліку основних видів покарань ст. 52 КК України), що, на наш погляд, занадто розширює суддівський розсуд.

Кількісний показник альтернативності залежить від характеру й ступеня суспільної небезпеки злочину, що вищий характер і ступінь суспільної небезпеки діяння, то менше альтернативних видів покарання в санкції і

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада

(ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 09.01.2023).

навпаки – зі зменшенням характеру і ступеня суспільної небезпеки діяння збільшується кількість альтернатив (Філей, 2018).

Не викликає суперечок у теорії кримінального права те, що альтернативна санкція сприяє індивідуалізації покарання. Поряд з альтернативною існує й безальтернативна санкція, яка передбачає лише один вид покарання. Безальтернативні санкції повинні стати винятком з правил. Так, безальтернативне покарання передбачене у ч. 4 ст. 191 КК України: «...караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років...» та у ч. 5 ст. 191 КК України: «...караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років...».

У теорії кримінального права можна виокремити санкції без додаткових видів покарання та з їх наявністю. Зокрема, у всіх п'яти частинах ст. 191 КК України передбачене додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Такі санкції також можна поділити на підвиди з одним чи двома додатковими покараннями, наприклад у ч. 5 ст. 191 КК України окрім позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю передбачена ще й конфіскація майна.

За характером застосування додаткового покарання санкції можуть бути обов'язковими чи факультативними. Так, у ч. 1 ст. 191 КК України додаткове покарання є факультативним, а у частинах 2–5 ст. 191 КК України – обов'язковим.

Для кримінального права Франції типові санкції з додатковими покараннями (наприклад, позбавлення волі зі штрафом), а для кримінального права США характерні альтернативні покарання (наприклад, позбавлення волі чи штраф) (Сахарук, 2003). «Американський» тип санкцій підходить для основних складів злочинів невеликої тяжкості, а «французький» варіант – для кваліфікованих. При цьому додаткове покарання може вводитись у вигляді факультативного в санкціях за кваліфікований склад і у вигляді обов'язкового – у санкціях за особливо кваліфікований склад. Таке рішення дозволяє диференціювати відповідальність за допомогою додаткових покарань.

Внесення ясності до питання про види санкцій необхідно також для того, щоб забезпечити науковість побудови не лише окремих санкцій, а й їх системи.

Обґрунтованим щодо побудови системи санкцій є підхід авторів проекту нового КК України. Так, Указом Президента України «Питання Комісії з питань правової реформи»

від 7 серпня 2019 року № 584/2019¹ була створена робоча група з питань розвитку кримінального права. Обговорення проекту нового КК України майже закінчилось.

Стаття 3.2.5 «Санкції за злочини» проекту КК України передбачає:

1. За злочини залежно від ступеня їхньої тяжкості встановлюються такі санкції:

1) злочин 1 ступеня тяжкості – штраф у розмірі від 100 до 500 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 місяців до 2 років;

2) злочин 2 ступеня тяжкості – штраф у розмірі від 500 до 1000 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 2 до 3 років;

3) злочин 3 ступеня тяжкості – штраф у розмірі від 1000 до 2000 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 до 4 років;

4) злочин 4 ступеня тяжкості – ув'язнення на строк від 4 до 6 років;

5) злочин 5 ступеня тяжкості – ув'язнення на строк від 6 до 8 років;

6) злочин 6 ступеня тяжкості – ув'язнення на строк від 8 до 10 років;

7) злочин 7 ступеня тяжкості – ув'язнення на строк від 10 до 13 років;

8) злочин 8 ступеня тяжкості – ув'язнення на строк від 13 до 16 років;

9) злочин 9 ступеня тяжкості – ув'язнення на строк від 16 до 20 років або довічне ув'язнення.

2. За злочин 9 ступеня тяжкості, який є злочином геноциду, агресії, злочином проти людяності або воєнним злочином, санкція передбачає ув'язнення на строк від 16 до 30 років або довічне ув'язнення².

Очевидно, що суддя повинен чітко знати правила, за допомогою яких він міг би правильно оцінювати значення тієї чи іншої обставини справи для визначення обсягу покарання. Саме такий підхід використовується у проекті КК України (Пономаренко, 2020).

Розглянемо санкції за такою класифікувальною ознакою, як наявність додаткових видів покарання. Так, у всіх п'яти санкціях ст. 191 КК України додатковим покаранням є позбавлення права обіймати певні посади чи (до речі, у ст. 55 КК України законодавець

¹ Питання Комісії з питань правової реформи : Указ Президента України від 07.08.2019 № 584/2019 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584/2019> (дата звернення: 09.01.2023).

² Текст проекту нового Кримінального кодексу України // Новий Кримінальний Кодекс : сайт. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 09.01.2023).

використовує сполучник «або», безумовно, доцільно в законотворчості користуватися єдиним підходом щодо термінології) займатися певною діяльністю (один раз факультативно, інші чотири – обов'язково). У всіх аналізованих санкціях розмір додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю законодавець встановив до трьох років, тобто максимум, відповідно до ч. 1 ст. 55 КК України. У санкції ч. 5 ст. 191 КК України є два обов'язкових додаткових покарання (ще з конфіскацією майна).

Метод порівняльного аналізу дозволяє визначити ціннісний підхід у кримінальному законі до встановлення відповідальності за окремі злочини. Так, законодавець встановив однакові вид та розмір покарання за умисне тяжке тілесне ушкодження і привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчинені у великих розмірах (санкції за ці злочини передбачають позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років). Що буде більш тяжким для людини – залишитися без майна у великих розмірах або, наприклад, без зору? Відповідь є очевидною.

Санкція за умисне вбивство (позбавлення волі від семи до п'ятнадцяти років) майже не відрізняється від санкції за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчинені в особливо великих розмірах (позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна).

Отже, вважаємо, що необхідно знижувати санкції за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

У застосуванні покарань є серйозні недоліки, однією з причин яких є недосконалість конструкції кримінально-правових санкцій. На жаль, сьогодні у кримінальному законі відсутні правила побудови кримінально-правових санкцій, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення з кваліфікуючими ознаками. Це, на наш погляд, суттєво порушує принцип справедливості. Наприклад, розмір покарання за повторність у ст. 191 КК України збільшується вдвічі (порівняння проводилися за максимальним розміром найтяжчого виду покарання – з чотирьох років позбавлення волі і до восьми років позбавлення волі).

Так, М. В. Сийплові та Я. М. Нитка (2022) зазначають, що не завжди є узгодженими санкції в основному та кваліфікованому складах кримінальних правопорушень.

Н. О. Гуторова (2002, с. 367) наголошує, що іноді при диференціації кримінальної відповідальності шляхом встановлення кваліфікованих складів злочинів мають місце випадки, коли максимальне покарання за частиною першою або другою статті КК України є більшим, ніж мінімальне відповідно за частиною другою або третьою. Це дає можливість призначити за кримінальне правопорушення, вчинене за наявності кваліфікуючих ознак, менш суворе покарання, ніж за кримінальне правопорушення, де такі ознаки відсутні. За таких умов певною мірою нівелюється диференціація кримінальної відповідальності, знижується цілісність системи покарань.

Побудова санкцій із вказівкою лише на верхню межу позбавлення волі стирає межу між категоріями злочинних діянь. Наприклад, санкції частин 1 та 2 ст. 191 КК України побудовані тільки з вказівкою максимального строку позбавлення волі.

У п'яти санкціях ст. 191 КК України є додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, причому в чотирьох випадках воно є обов'язковим. Проте необхідно зазначити, що іноді деформується ієрархічний зв'язок при побудові кримінально-правових санкцій з урахуванням вищевказаного виду додаткового покарання. У теорії кримінального права загально визнано, що додаткове покарання не повинно бути тяжче за основне. Однак у санкціях іноді ця вимога порушується. Так, у ч. 1 ст. 191 КК України додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років може бути приєднане до основного виду покарання – штрафу. Це, звичайно ж, суперечить сучасній системі покарань і практиці побудови санкцій. У цьому разі законодавець применшує значущість позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

На нашу думку, для більшості засуджених позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю є більш тяжким видом покарання, ніж громадські чи виправні роботи. Тому доцільно більш широко використовувати при побудові кримінально-правових санкцій цей вид покарання як основний.

За даними судової статистики за 2021 рік¹, за ч. 1 ст. 191 КК України було засуджено

¹ Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2021 рік // Судова влада України : сайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21 (дата звернення: 09.01.2023).

103 особи. Щодо 37 осіб матеріали кримінального провадження було закрито, зокрема у зв'язку з дійовим каяттям – 1 особа, у зв'язку зі зміною обстановки – 8, у зв'язку з передачею особи на поруки – 8, у зв'язку з відмовою прокурора або потерпілого, його представника від обвинувачення у кримінальному провадженні – 1, у зв'язку зі смертю – 4, з інших підстав – 15.

Покарання у вигляді позбавлення волі понад один рік до двох років включно застосовано до однієї особи, тобто менше 1 % засуджених, покарання у вигляді обмеження волі – до 3 осіб (приблизно 3 % засуджених), покарання у вигляді виправних робіт – до 2 осіб (приблизно 2 % засуджених), покарання у вигляді громадських робіт – до 1 особи (приблизно 1 % засуджених). До речі, санкція ч. 1 ст. 191 КК України серед чотирьох альтернативно запропонованих законодавцем основних видів покарання не містить покарання у вигляді громадських робіт. Покарання у вигляді штрафу застосовано до 47 осіб (приблизно 47 % засуджених). Кількість засуджених осіб, яких звільнено від покарання з випробуванням – 49 осіб, тобто майже 50 % від засуджених. Кількість засуджених осіб, до яких застосовано додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, – 24 особи, тобто 24 % від засуджених.

За частиною 2 ст. 191 КК України було засуджено тільки 24 особи. Проте щодо 63 осіб матеріали кримінального провадження було закрито (майже на 263 % більше, ніж засуджених), а 4 особи було виправдано, зокрема у зв'язку з примиренням винного з потерпілим – 1, у зв'язку з відмовою прокурора або потерпілого, його представника від обвинувачення в кримінальному провадженні – 1, у зв'язку зі смертю – 6, з інших підстав – 55.

Покарання у вигляді позбавлення волі понад один рік до двох років включно застосовано до 8 осіб, тобто 33 % засуджених, покарання у вигляді обмеження волі – до 9 осіб (приблизно 37 % засуджених). Кількість засуджених осіб, яких звільнено від покарання з випробуванням – 7 осіб, тобто 30 % від засуджених. Кількість засуджених осіб, до яких застосовано додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – 22 особи, тобто 92 % від засуджених.

За частиною 3 ст. 191 КК України було засуджено 111 осіб. Щодо 23 осіб матеріали кримінального провадження було закрито, а 6 осіб було виправдано, зокрема у зв'язку з

відмовою прокурора або потерпілого, його представника від обвинувачення в кримінальному провадженні – 1, у зв'язку зі смертю – 6, з інших підстав – 16.

Покарання у вигляді позбавлення волі понад два роки до трьох років включно було застосовано до 13 осіб, тобто 12 % засуджених, понад три роки до п'яти років включно – до 5 осіб (приблизно 4 % від засуджених). Покарання у вигляді обмеження волі застосовано до 12 осіб (приблизно 11 % засуджених). Не передбачене в санкції статті покарання у вигляді штрафу застосовано до 5 осіб (приблизно 4 % засуджених). Кількість засуджених осіб, яких звільнено від покарання з випробуванням, – 77 осіб, тобто 68 % від засуджених. Кількість засуджених осіб, до яких застосовано додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, – 91 особа, тобто 82 % від засуджених.

За частиною 4 ст. 191 КК України за рік було засуджено всього 9 осіб. Щодо 6 осіб матеріали кримінального провадження було закрито, а 3 особи було виправдано, зокрема у зв'язку зі смертю – 3, з інших підстав – 3.

Покарання у вигляді позбавлення волі з 9 засуджених застосовано до 3 осіб, тобто приблизно 30 %. Кількість засуджених осіб, яких звільнено від покарання з випробуванням – 6 осіб, тобто приблизно 70 % від засуджених. Кількість засуджених осіб, до яких застосовано додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – 9 осіб. Незважаючи на те, що більшість засуджених за ч. 4 ст. 191 КК України (тяжкий злочин) осіб було звільнено з випробуванням, до жодного із засуджених не було застосовано ст. 69 КК України.

За частиною 5 ст. 191 КК України за рік було засуджено всього 12 осіб. Щодо 19 осіб матеріали кримінального провадження було закрито, а 3 особи було виправдано, зокрема у зв'язку зі смертю – 12 (дорівнює кількості засуджених за рік), з інших підстав – 7.

Покарання у вигляді позбавлення волі з 12 засуджених застосовано до 3 осіб, тобто 25 %. Кількість засуджених осіб, яких звільнено від покарання з випробуванням – 9 осіб, тобто 75 % від засуджених. Кількість засуджених осіб, до яких застосовано додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – 11 осіб. Незважаючи на те, що переважну більшість засуджених за ч. 5 ст. 191 КК України (у санкції передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років –

особливо тяжкий злочин) осіб було звільнено з випробуванням, ст. 69 КК України було застосовано тільки до 3 осіб. Обов'язкове додаткове покарання у вигляді конфіскації майна було застосовано тільки до 4 осіб.

Крім того, необхідно зазначити, що у ч. 1 ст. 75 КК України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням» зазначається, що суд, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням.

У примітці до ст. 45 КК України зазначається, що корупційними кримінальними правопорушеннями вважаються кримінальні правопорушення, передбачені, зокрема, ст. 191 КК України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем.

ВИСНОВКИ. Однією з найбільш важливих і необхідних передумов визначення судом законних, а отже, і доцільних мір покарання є суворе дотримання вимог ст. 65 КК України про призначення покарання в межах, встановлених у санкції статті Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин. Врахування цієї вимоги припускає, що в кожному конкретному випадку суд повинен орієнтуватися на ті види та розміри покарання, які передбачені відповідною санкцією кримінального закону, а також враховуючи положення Загальної частини КК

України, тобто санкція повинна бути загальнонообов'язковою.

Звичайно, закон повинен надавати суддям можливість вибору для того, щоб обвинувальний вирок міг відповідати ступеню тяжкості злочину та особі винного. Однак подібне не повинно виходити за межі соціальної обґрунтованості і підривати загальнозапобіжну функцію кримінально-правових санкцій.

Очевидно, що суддя повинен чітко знати правила, за допомогою яких він міг би правильно оцінювати значення тієї чи іншої обставини справи для визначення обсягу покарання. Саме такий підхід використовується у проєкті КК України.

Наведені в дослідженні статистичні дані свідчать, що суди зазвичай призначають покарання у вигляді позбавлення волі за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем на мінімальний строк, передбачений у санкції відповідної статті, або ближче до нього, або більш м'яке, ніж передбачено законом, або звільняють від відбування покарання з випробуванням, тоді як покарання вище мінімального і до медіани санкції не є нормою, а наближене до максимуму санкції майже не застосовується, що вказує на завищений законодавчий рівень кримінальної репресії, свідчить про необґрунтованість санкцій, невідповідність їх тяжкості кримінального правопорушення.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 488 с.
2. Бурдін В. М. Санкції окремих статей Особливої частини КК України потребують змін. *Життя і право*. 2004. № 4. С. 44–51.
3. Горох О. П. Проблеми конструювання санкцій спеціальних кримінально-правових норм. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2009. Т. 90. С. 94–98.
4. Гуророва Н. О. Злочини проти державних фінансів: механізм побудови кримінально-правових санкцій. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 23. С. 11–14.
5. Гуророва Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2002. 429 с.
6. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України : навч. посіб. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2004. 152 с.
7. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
8. Кистяковский А. Ф. Элементарный учебник общего уголовного права. Часть общая. Киев : Киев. ун-т, 1891. 900 с.
9. Книженко О. О. Вплив кваліфікуючих ознак на межі кримінально-правової санкції. *Право і Безпека*. 2005. № 4. С. 73–75.
10. Книженко О. О. Поняття санкцій у кримінальному праві. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. Вип. 1. С. 79–84.
11. Корабель М. Правовий аналіз формування санкцій кримінально-правової норми. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 287–291. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.48>.
12. Музыка А. А., Горох О. П. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення : монографія. Київ : Паливода А. В., 2012. 404 с.

13. Назимко Є. С. Інститут покарання в системі засобів кримінально-правового регулювання суспільних відносин: теоретичний аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 1. С. 111–113.
14. Орловська Н. А. Санкції кримінально-правових норм: засади та принципи формування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2012. 40 с.
15. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.
16. Сахарук Т. В. Санкція як законодавчі межі призначення покарання за кримінальним правом України та США. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 23. С. 135–140.
17. Сийплові М. В., Нитка Я. М. Санкції в системі кримінально-правових засобів захисту охоронної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 69. С. 412–417. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.69>.
18. Філей Ю. В. Поняття кримінально-правової санкції. *Вісник прокуратури*. 2003. № 11. С. 30–35.
19. Філей Ю. В. Співвідношення гуманізму та ефективності заходів кримінально-правового регулювання. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. Т. 22. С. 130–135.
20. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) : навч. посіб. Київ : АртЕк, 1997. 208 с.
21. Bakurova A., Pasichnyk M., Tereschenko E., Filei Yu. Fuzzy production model for managing court decisions in the case of theft. *CEUR Workshop Proceedings*. 2019. Vol. 2422. Pp. 284–296. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-2422/paper23.pdf> (дата звернення: 09.01.2023).

Надійшла до редакції: 15.01.2023

Прийнята до опублікування: 16.02.2023

REFERENCES

1. Babanly, R. Sh. (2019). *Punishment in Ukraine: theoretical and applied principles*. Desna Polygraph.
2. Bakurova, A., Pasichnyk, M., Tereschenko, E., & Filei, Yu. (2019). Fuzzy production model for managing court decisions in the case of theft. *CEUR Workshop Proceedings, 2422*, 284-296.
3. Burdin, V. M. (2004). Sanctions of individual articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine require changes. *Life and law, 4*, 44-51.
4. Denysova, T. A. (2004). *Criminal punishment and the functions of its appointment and execution under the legislation of Ukraine*. Humanitarian University "ZIDMU".
5. Dudorov, O. O., & Khavroniuk, M. I. (2014). *Criminal law* (M. I. Havronyuk, Ed.). Waite.
6. Filei, Yu. V. (2003). Concept of criminal sanction. *Bulletin of the Prosecutor's Office, 11*, 30-35.
7. Filei, Yu. V. (2018). Correlation of humanism and effectiveness of criminal and legal response measures. *Research Papers of National University "Odessa Law Academy", 22*, 130-135.
8. Frolova, O. G. (1997). *Crime and the system of criminal punishments (social, legal and criminological problems and ways to solve them using logical and mathematical methods)*. ArtEk.
9. Gutorova, N. O. (2002). *Problems of criminal legal protection of state finances of Ukraine* [Doctor dissertation, Kharkiv National University of Internal Affairs].
10. Gutorova, N. O. (2003). Crimes against public finances: the mechanism of construction of criminal sanctions. *Bulletin of National University of Internal Affairs, 23*, 11-14.
11. Horokh, O. P. (2009). Problems of construction of sanctions of special criminal law norms. *Scientific notes of NaUKMA. Series «Legal Sciences», 90*, 94-98.
12. Kistyakovskii, A. F. (1891). *Elementary textbook of general criminal law*. Kyiv University.
13. Knyzhenko, O. O. (2005). The influence of qualifying features on the limits of criminal sanctions. *Law and Safety, 4*, 73-75.
14. Knyzhenko, O. O. (2010). The concept of sanctions in criminal law. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs, 1*, 79-84.
15. Korabel, M. (2020). Legal analysis of the formation of sanctions of the criminal law norm. *Entrepreneurship, Economy and Law, 2*, 287-291. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.48>.
16. Muzyka, A. A., & Horokh, O. P. (2012). *Punishment and its application for crimes against public health*. Palyvoda A. V.
17. Nazymko, Ye. S. (2013). Institute of punishment in the system of means of criminal law regulation of social relations: theoretical aspect. *Entrepreneurship, Economy and Law, 1*, 111-113.
18. Orlovskaya, N. A. (2012). *Sanctions of criminal law norms: principles and principles of formation* [Doctoral thesis, Odessa Law Academy National University].
19. Ponomarenko, Yu. A. (2020). *The general theory of determining the punishment of criminal offenses*. Right.

20. Sakharuk, T. V. (2013). The sanction as the legal limits of punishment under the criminal law of Ukraine and the USA. *Bulletin of the National University of Internal Affairs*, 23, 135-140.

21. Siiploki, M. V., & Nytko, Ya. M. (2022). Sanctions in the system of criminal legal means of protection of security activities. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*, 69, 412-417. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.69>.

Received the editorial office: 15 January 2023

Accepted for publication: 16 February 2023

IVAN IVANOVYCH CHERKASHYN,

Advocate Association "Cherkashin Legal Company" (Zaporizhzhia);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8995-051X>;

YURII VOLODYMYROVYCH FILEI,

Candidate of Law, Professor,

National University "Zaporizhzhia Polytechnic",

Faculty of Law;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-51919-1129>,

e-mail: fileyyuriy@gmail.com

**CRIMINAL LAW SANCTIONS FOR MISAPPROPRIATION, EMBEZZLEMENT
OR SEIZURE OF PROPERTY THROUGH ABUSE OF OFFICE**

The concept of criminal law sanctions has been analysed, the classification of criminal law sanctions for misappropriation, embezzlement or seizure of property through abuse of office has been studied, and the peculiarities of building criminal law sanctions for crimes under Article 191 of the Criminal Code of Ukraine have been revealed. It has been concluded that a sanction is a mandatory component of an article (or part of an article) of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine which contains a model of the type and scope of punishment which is adequate to the social danger of a criminal act. The sanction reveals the legal aspect of criminal punishment, indicating its type and scope, while acting as a model of criminal punishment provided for the crime.

One of the most important and necessary prerequisites for the court to determine the lawful and, therefore, appropriate punishment is strict compliance with the requirements of Article 65 of the Criminal Code of Ukraine on imposing punishment within the limits established in the sanction of the article of the Special Part providing for liability for the crime. Taking this requirement into account implies that in each particular case the court should be guided by the types and amounts of punishment provided for by the relevant sanction of the criminal law, as well as by the provisions of the General Part. This means that the sanction must be mandatory. The law should, of course, give judges a choice so that the sentence can be appropriate to the gravity of the offence and the person involved. However, this should not go beyond the limits of social justification and undermine the general deterrent function of criminal sanctions. Therefore, a judge must clearly know the rules by which he or she can assess the significance of a particular circumstance in order to determine the amount of punishment. This is the approach used in the draft CC of Ukraine.

Key words: *criminal law sanctions, punishment, criminal offences, imprisonment, release on probation.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Черкашин І. І., Філей Ю. В. Кримінально-правові санкції за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 34–42. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.03>.

Citation (APA): Cherkashyn, I. I., & Filei, Yu. V. (2023). Criminal law sanctions for misappropriation, embezzlement or seizure of property through abuse of office. *Law and Safety*, 2(89), 34–42. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.03>.